

ЕКОЛОГІЧНІ ІНВЕСТИЦІЇ: СУТНІСТЬ, КЛАСИФІКАЦІЯ, ПРИНЦИПИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

О.І. Вишницька, аспірант

Сумський державний університет, м. Суми

В статье освещаются современные актуальные вопросы инвестирования в сферу природопользования. Описаны особенности экологических инвестиций и принципы их осуществления. Усовершенствована классификация инвестиций в рациональное природопользование, что даст возможность определить приоритетность предоставления инвестиций для различных мероприятий в экологической сфере. Предложенные принципы определения эффективности экологических инвестиций помогут усовершенствовать методику их расчета.

Ключевые слова: экологические инвестиции, рациональное природопользование, методика расчета инвестиций.

У статті висвітлюються сучасні актуальні питання інвестування у сферу природокористування. Описані особливості екологічних інвестицій та принципи їх здійснення. Вдосконалена класифікація інвестицій в раціональне природокористування, що дасть змогу визначити пріоритетність надання інвестицій для різних заходів у екологічній сфері. Запропоновані принципи визначення ефективності екологічних інвестицій допоможуть вдосконалити методику їхнього розрахунку.

Ключові слова: екологічні інвестиції, раціональне природокористування, методика розрахунку інвестицій .

ВСТУП

На нинішньому етапі розвитку людства постає необхідність переходу від кількісного зростання до якісного розвитку економіки (упровадження нових екобезпечних, ресурсо- та енергоощадних технологій, використання альтернативних енергоресурсів, популяризація екологізованих видів діяльності), сумісно з відновлюваними та асимілюючими можливостями природної системи. Стійкий та стрімкий розвиток екологічних проблем, що спостерігається сьогодні, потребує негайного вирішення. Для переходу на новий рівень розвитку економічної системи необхідні інвестиції у сферу природокористування (екологічні інвестиції), адже покращання рівня якості довкілля є вимогою сучасності. Від якості і наявності механізму інвестування в екологічні проекти залежать стан соціально-економічного розвитку країни, рівень життя населення, можливість збереження та розвитку природного середовища та біосфери в цілому, тому проблематика екологічного інвестування є актуальною.

Проблеми, пов'язані з екологізацією інвестиційної діяльності, розглядалися багатьма вченими економістами та екологами, серед яких такі вітчизняні вчені: О.О. Веклич, Б.М. Данилишин, С.І. Дорогунцов, Н.М. Андреева, С.К. Харічков, О.Л. Кашенко, М.М. Паламарчук, І.М. Синякевич. Але деякі питання залишаються невирішеними, зокрема такі як поширення методологічних засад щодо формування екології як об'єкта інвестування, вдосконалення нормативно-правової бази щодо визначення механізму залучення інвестицій у сферу природокористування, встановлення принципу пріоритетності інвестування в екологію, а також теоретичного питання інтерпретації такої еколого-економічної категорії, як „екологічні інвестиції”.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Основною метою дослідження є визначення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування, що потребує вирішення таких завдань:

- дати визначення поняття „екологічні інвестиції”;
- відзначити особливості інвестування в екологічну сферу;
- визначити основні принципи інвестування в раціональне природокористування;
- удосконалити класифікацію екологічних інвестицій.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Розглянемо деякі дані, що характеризують екологічну ситуацію в Україні.

В Україні рівень техногенного навантаження на навколишнє природне середовище є досить високим. Обсяг шкідливих речовин усіх видів від виробничо-господарської діяльності промислових підприємств перевищує припустимі норми в 3-7 разів і продовжує зростати. У розрахунку на 1 км² території країни в повітря викидається 8 т шкідливих речовин із стаціонарних джерел, обсяг токсичних промислових відходів становить 3,9 т, а обсяг забруднених вод у поверхневій водні об'єкти сягає 6,4 тис. м³, або в розрахунку на 1 особу. відповідно, 0,1 т, 0,05 т і 0,08 тис. м³.

Останніми роками динаміка загального антропогенного навантаження на навколишнє природне середовище має тенденцію до зменшення, хоча при цьому загальний обсяг промислового виробництва постійно зростає. Але це не змінює завдань щодо поліпшення екологічного стану України і вимагає вирішення еколого-економічних проблем вітчизняних підприємств.

На даний момент основу економічного механізму природокористування становлять збори за забруднення навколишнього природного середовища і штрафи за порушення природоохоронного законодавства. Вони мають стимулювати суб'єктів господарювання раціонально використовувати природні ресурси, сприяючи охороні навколишнього природного середовища. У 2006 році загальна сума фактично сплачених екологічних зборів за забруднення навколишнього природного середовища підприємствами, організаціями та установами промисловості сягнула 688,6 млн. грн., що майже в 5,1 раза більше, ніж у 2001 р. - 136,1 млн грн (табл.1).

Важливим фактором за рівнем економічного впливу на поліпшення екологічних параметрів виробництва можна вважати витрати підприємств на утримання і ремонт природоохоронного устаткування. Протягом 2001-2006 рр. позначилася тенденція збільшення витрат підприємств, організацій, установ на капітальний ремонт основних природоохоронних засобів: 2001 р. – 214 млн грн, 2006 р. – 253,6 млн грн, тобто на 18,5%. Але обсяг цих коштів недостатній, а також збільшення в 2006 році порівняно з 2001 роком незначне.

Поточні витрати промисловості на здійснення основних природоохоронних заходів за цей період збільшилися на 80% (з 2558,1 млн грн до 4598,2 млн грн). Проте кількість упроваджених природоохоронних засобів зростала повільніше, ніж суми штрафів. Це свідчить про необхідність активізації зусиль як держави, так і підприємств щодо проведення екологозахисних заходів [1].

Ще одним важливим фактором впливу на стан екологічних параметрів виробництва є інноваційність і технологічне вдосконалення виробництва. Якщо протягом 2001-2005 рр. кількість упроваджених нових технологічних процесів, у тому числі маловідхідних, ресурсозберігаючих і безвідходних технологій, зросла майже на третину (рис.1), то в 2006 р. – більше ніж на третину скоротилась. Істотне зростання процесової

інноваційності відбувалося до 2005 р., а в 2006 р., на жаль, ця позитивна тенденція втрачається. В 2007 та 2008 роках відбувається деяке зростання упровадження нових технологічних процесів, але незначними темпами.

Таблиця 1- Обсяг і структура фактичних витрат природоохоронного призначення за видами промислової діяльності (млн грн/% до підсумку)

	Рік			
	2001	2003	2005	2006
Екологічні збори, сплачені підприємствами, організаціями, установами				
Промисловість (усього)	136,0	209,3	336,4	688,6
	100	100	100	100
у тому числі:				
добувна	26,8	53,3	71,4	145,8
	19,7	25,5	21,2	21,2
обробна	41,3	82,3	117,8	238,6
	30,4	39,4	35,0	34,7
виробництво електроенергії, газу та води	67,9	73,7	147,1	304,2
	49,9	35,2	43,7	44,2
Витрачено на капітальний ремонт природоохоронних основних засобів підприємств				
Промисловість (усього)	213,9	234,7	281,6	253,6
	100	100	100	100
у тому числі:				
добувна	29,1	20,3	23,2	20,2
	13,6	8,6	8,2	8,0
обробна	114,6	150,9	212,7	189,3
	53,5	64,3	75,5	74,7
виробництво електроенергії, газу та води	70,3	63,5	45,7	44,1
	32,9	27,0	16,2	17,4
Поточні витрати підприємств, організацій, установ на охорону та раціональне використання природних ресурсів				
Промисловість (усього)	2558,1	2989,1	4784,9	4598,2
	100	100	100	100
у тому числі:				
добувна	703,7	794,0	1336,9	1177,3
	27,5	26,6	27,9	25,6
обробна	1182,8	1487,1	2336,3	2264,3
	46,2	49,7	48,8	49,2
виробництво електроенергії, газу та води	671,5	708,0	1111,7	1156,6
	26,3	23,7	23,2	25,2

Отже, сучасний стан промислового виробництва характеризується не тільки певними проблемами в економічній сфері, а й істотним техногенним впливом на екологію.

Для покращання екологічної ситуації, забезпечення ресурсно-екологічної безпеки, для здійснення природоохоронних заходів і зниження техногенного та антропогенного впливу на довкілля необхідні інвестиції у сферу природокористування (екологічні інвестиції). В літературі немає загальноприйнятого визначення поняття „екологічні інвестиції”. На нашу думку, найбільш вдалим є визначення авторів Анреєвої Н.Н. та Харічкова С.К. [2], взявши за основу яке, дамо власне визначення екологічних інвестицій.

Екоінвестиції - всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються у господарську діяльність і спрямовані на зменшення негативної антропогенної дії на навколишнє середовище, зниження екодеструктивного впливу процесів виробництва, споживання та утилізації товарів та послуг; збереження, раціональне використання

природних ресурсів та покращання природно-ресурсного потенціалу територій; забезпечення екологічної безпеки країни, внаслідок яких досягаються екологічний, соціальний та економічний результати.

Рисунок 1 - Інноваційні фактори екологізації промислових підприємств

Екологічний – полягає в зниженні антропогенного, техногенного навантаження на навколишнє середовище, в підвищенні якості ресурсоспоживання.

Соціальні результати виражаються в покращанні фізичного розвитку населення і зменшенні захворюваності, збільшенні тривалості життя та періоду активної діяльності, поліпшенні умов праці і відпочинку, підтриманні екологічної рівноваги (включаючи збереження генетичного фонду), збереженні естетичної цінності природних та антропогенних ландшафтів, пам'яток природи, заповідних зон та інших територій, створенні сприятливих умов для творчого потенціалу особи і розвитку культури, для вдосконалення етичної свідомості людини.

Економічні результати полягають в економії або запобіганні втрат природних ресурсів, живої і уречевленої праці у виробничій і невиробничій сферах народного господарства, а також у сфері народного споживання.

Екологічні інвестиції мають певні особливості. Це зумовлено тим, що природне середовище має властивості до саморегуляції та самовідновлення. У зв'язку з цим людство має можливість зменшити свої зусилля на відтворення тих властивостей природних ресурсів та об'єктів, які були видозмінені та перетворені у стан, не придатний до використання. Це можливо за рахунок саморегулювальної здатності екосистеми, але безперечно в певних межах. У зв'язку з цим, у порівнянні з іншими видами інвестицій, відносно ізольованих від екосистеми, в екоінвестиціях необхідно враховувати цей фактор. Донедавна людина вважала, що екосистема в змозі подолати антропогенне навантаження й інвестиції в збереження навколишнього природного середовища та природно-ресурсного потенціалу не потрібні. Це призвело до споживацького ставлення до природних ресурсів та до «утриманства».

На відміну від традиційних інвестицій в економіку, інвестиції в раціональне використання природних ресурсів об'єктивно повинні

здійснюватися системно у часі та просторі. Оскільки відновлення та поліпшення якості довкілля або властивостей екосистем через їхню просторову спільність потребують тривалого періоду та більших зусиль, тим більше якщо не здійснювалися превентивні інвестиції, то подальші, навіть значні інвестиції спрямовані на „спробу ліквідувати наслідки” малоефективні і в основному призводять до накопичення проблем і погіршення умов відновлення як у суспільстві, так і в екосистемі.

Екоінвестиції відрізняються від інвестицій в інші сфери господарської діяльності тим, що [3]:

- екоінвестиції спрямовані на використання, охорону, відтворення умов щодо підтримки природно-ресурсного потенціалу та забезпечення природно-ресурсної безпеки;

- об'єкт інвестицій нерідко має загальний для багатьох споживачів і користувачів характер, і завдання не може бути вирішене окремим суб'єктом господарювання, регіоном і навіть країною (щодо глобальних екологічних проблем);

- природоохоронні, природовідтворювальні інвестиції (у сфері охорони та відтворення природних об'єктів) завжди і всюди, в часі і просторі повинні здійснюватися з урахуванням властивості саморегуляції, самовідновлення екосистем, окремих її компонентів (до певної межі). Людською працею відтворити все, що створює природне середовище (властивості, якості елементів і екосистем в цілому), на 100% неможливо;

- природна система, її елементи можуть знижувати, втрачати певні властивості як під впливом антропогенних чинників, так і під дією природних сил та явищ.

Крім того, що екоінвестиції мають відмінні риси, вони також охоплюють різноманітні види інвестицій, що відрізняються за різними ознаками.

Проаналізувавши існуючі підходи до класифікації екоінвестицій у науково-методичних розробках, на основі системного підходу нами була здійснена класифікація екологічних інвестицій (рис.2).

Розглянемо більш детально деякі види екоінвестицій.

Інвестиції за рівнем управління:

- *Локальні* - спрямовані на екологізацію підприємств, виробничої діяльності (наприклад, упровадження замкнутої системи водоочищення і водопостачання, використання відходів власного виробництва як ресурсів для допоміжного виробництва і обслуговуючого господарства).

- *Регіональні* - на вирішення регіональних екологічних проблем: збереження та поліпшення екологічної рівноваги екосистеми регіону з урахуванням трансграничного впливу (наприклад, будівництво нових очисних споруд, облаштування нового полігона для захоронення відходів, спорудження об'їзного автомобільного шляху для транзитного транспорту (як, наприклад, в Одесі).

- *Державні* - на вирішення державних екологічних проблем: зниження забруднення, досягнення економативів, недопущення катастроф, збереження природних ресурсів, упровадження нових екологічних технологій та розроблення нових екотоварів (наприклад, розроблення нових видів бензину і дизельного пального, проектування і виробництво нових авіа- і автомобільних двигунів, приладів, пристроїв, що знижують рівень забруднення довкілля і дозволяють контролювати цей рівень, здійснювати моніторинг).

- *Міжнародні* - на вирішення глобальних, міжнародних екологічних проблем: недопущення екологічних катастроф та криз, збереження природних ресурсів і довкілля для наступних поколінь (упровадження міжнародних екологічних програм).

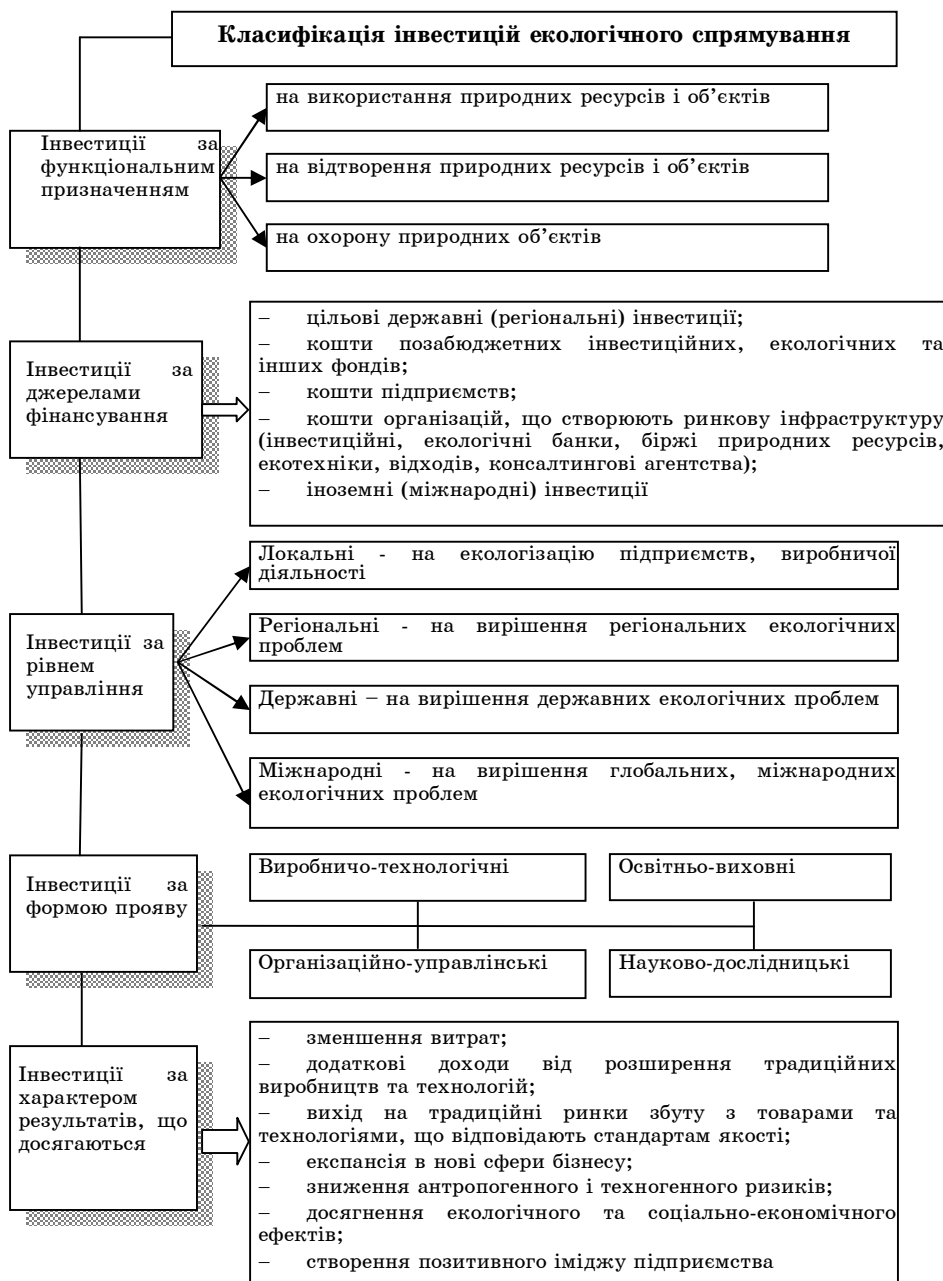

Рисунок 2 - Класифікація екологічних інвестицій

Інвестиції за формою прояву (спрямовані на поліпшення властивостей та якості навколишнього природного середовища, на заходи раціонального природокористування та охорони довкілля):

– *Виробничо-технологічні інвестиції* – передбачають проектування і установку переробного, очисного обладнання, замкнених технологічних процесів використання природних ресурсів, освоєння виробництва нової екологічно чистої продукції, утилізацію і переробку відходів як вторинних ресурсів та викидів.

– *Організаційно-управлінські* – передбачають розроблення та упровадження нових екологічних стандартів, нормативів, формування

єдиної системи нормативно-правового забезпечення, створення систем контролю і екологічного моніторингу, розроблення та впровадження більш досконалого чи нового природоохоронного законодавства.

– *Науково-дослідницькі* – передбачають дослідження та розроблення природоохоронних та екологічно безпечних технологій, обладнання, екологічно чистих процесів, екологічно чистої продукції та її упаковки.

– *Освітньо-виховні* – передбачають розроблення та впровадження систем безперервної екологічної освіти, підготовки менеджерів природоохоронної та екологічної діяльності, створення програм просвіти населення у сфері раціонального використання природних та енергетичних ресурсів, відходів антропогенної діяльності.

Екологічні інвестиції повинні здійснюватися за загальними принципами інвестиційної діяльності, основними з яких є:

1) *принцип ефективності* – передбачає досягнення кінцевого позитивного ефекту (економічного, соціального та екологічного). При цьому економічний результат може бути і негативним, але за умови значного позитивного соціального та екологічного результату здійснення інвестицій буде доцільним;

2) *принцип системності* – передбачає комплексний підхід до вирішення економічних, соціальних та екологічних проблем;

3) *принцип оптимальності* – передбачає раціональне поєднання економічних, правових та адміністративних важелів;

4) *принцип стабільності* – передбачає застосування антикризової політики з метою недопущення погіршення економічної кон'юнктури, а також недопущення екологічних криз та катастроф.

Оскільки екоінвестиції відрізняються від інших видів інвестицій, то формування та реалізація екологічного інвестування мають здійснюватися на основі таких *принципів*:

– поєднання соціально-економічних та екологічних інтересів суб'єктів господарювання;

– вибору оптимальних варіантів природокористування та ресурсозбереження;

– раціонального і комплексного використання природних ресурсів;

– застосування інноваційних технологій у природокористуванні;

– поєднання інвестицій з інноваціями як чинником активізації процесу екологізації господарської діяльності;

– здійснення аналізу результативності інвестицій та нововведень і прибутковості реалізованих видів екологічних проектів;

– прогнозування та оцінки екологічних наслідків у господарській діяльності;

– розроблення та реалізації проектів та програм відтворення природних ресурсів з метою зменшення забруднення довкілля і забезпечення оптимального соціально-економічного ефекту.

Під час визначення ефективності екологічних інвестицій до найголовніших принципів можна віднести такі:

– принцип підвищення рівня задоволення потреб суспільства у природних ресурсах;

– принцип збереження природно-ресурсного потенціалу для використання у майбутньому;

– принцип максимального відновлення властивостей і якостей довкілля з урахуванням процесів самовідновлення, самозбереження в екосистемах, а також окремих її компонентів;

– принцип покращання властивостей природних ресурсів та якості природного навколишнього середовища.

На даному етапі економічного розвитку та екологічної ситуації в Україні інвестування в екологічну сферу має здійснюватися за такими напрямками:

- виготовлення, установка й експлуатація природоохоронних (очисних) засобів;
- розроблення та упровадження екологічно чистих, екологобезпечних, ресурсо- та енергоощадних технологій;
- виробництво екологічно чистих продуктів та надання екологічних послуг;
- переробка, транспортування та ліквідація відходів;
- упровадження безвідхідних технологій;
- торгівля новітніми екологічними технологіями, продуктами, а також відходами;
- збереження земельних ресурсів, водного та повітряного басейнів;
- розвиток екоаудиту й екоекспертизи;
- упровадження та розвиток екотуризму, екологічної медицини;
- інформаційні екотехнології тощо.

Упровадження екологічних інвестицій дасть змогу покращити екологічну ситуацію в країні, прискорити екологізацію виробництва, забезпечити раціональне та ощадне використання природних ресурсів.

ВИСНОВКИ

У статті розглянуті теоретико-методологічні основи екологічного інвестування. Дано визначення поняття „екологічні інвестиції”, розглянуті специфічні особливості інвестування у сферу раціонального природокористування порівняно з традиційними інвестиціями в економіку. Вдосконалена класифікація екологічних інвестицій дасть змогу визначити пріоритетність надання інвестицій для різних заходів у сфері природокористування, а також конкретизувати завдання, що потрібно вирішити для уникнення подальшого розвитку соціо-еколого-економічних проблем.

Необхідно відмітити, що специфічність інвестицій у сферу природокористування вимагає здійснення інвестування за своєрідними принципами, які були визначені в статті.

Запропоновані принципи визначення ефективності екологічних інвестицій допоможуть удосконалити методичку їхнього розрахунку.

SUMMARY

ECOLOGICAL INVESTMENTS: ESSENCE, CLASSIFICATION, PRINCIPLES AND REALISATION DIRECTIONS

O.I. Vyshnytska
Sumy State University

Perfection of theoretical and methodological principles of investing in rational nature management is the theme of this article. Concept, features and principles of the ecological investing are considered in the article. Classification of ecological investments is improved. Directions of investing in an ecological sphere are considered. Principles of determination of efficiency of ecological investments will help to perfect the method of their calculation

Keywords: ecological investments, rational nature management, methods of computing investments.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Гахович Н. Стан і проблеми екологізації промислового виробництва // Економіка України. - 2008. - № 4. - С.73-81.
2. Андреева Н.Н., Харичков С.К. Экологоориентированные инвестиции в системе обеспечения ресурсно-экологической безопасности.- Одесса: Институт проблем рынка и экономико-экологических исследований НАН Украины, 2000. - 196 с.
3. Аніщенко В.О. До питання щодо вдосконалення теоретико-методологічних засад екологічного інвестування // Актуальні проблеми економіки. - 2007. - №8(74). - С.175-183.

Надійшла до редакції 8 червня 2009 р.